

Мартыненко И.И.

РОЛЬ ТЕАТРА В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ СЛОБОЖАНЩИНЫ В XIX СТОЛЕТИИ

В статье, на основе анализа историко-педагогических источников, раскрыта роль театра и театральных представлений в формировании национального сознания учащейся молодежи Слобожанщины в XIX столетии. Доказано, что в XIX ст. самым любимым городом украинских актеров становится Харьков, который в это время не только продолжает поддерживать авторитет лучшего театрального города Российской империи после Петербурга и Москвы, а еще и является центром украинского театрального искусства и драматургии. Установлено, что театральные представления пользовались особенной популярностью среди ученической молодежи Слободской Украины. Особенной популярностью у студентов пользовались Н.Кропивницкий, М.Старицкий, И.Тобилевич, П.Саксаганский и другие. Выявлено, что с инициативой проведения театральных представлений в XIX столетии выступала и ученическая молодежь Харькова. Воспитанники Харьковской гимназии организовали и провели собственными силами аматорский спектакль.

Ключевые слова: ученическая молодежь, национальное сознание, Слобожанщина.

Martynenko I.I.

THE ROLE OF THE THEATRE IN THE FORMATION OF YOUNG LEARNERS NATIONAL CONSCIOUSNESS IN SLOBIDSKA UKRAINE IN THE XIXTH CENTURY.

The article deals with the role of the theatre and theatrical performances in the formation of young learners national consciousness in Slobidska Ukraine in the XIXth century. The material is based on the analysis of historical pedagogical resources. It is proved that in the XIXth century Kharkiv became the most favourite city for Ukrainian actors. The city not only continued to have its authority of the best theatrical city of the Russian empire after Petersburg and Moscow but also it was the center of Ukrainian theatrical art and drama. It is established that theatrical performances were very popular among young learners of Slobidska Ukraine. M.Kropivnytskyi, M. Staritskiy, I.Tobilevich, P. Saksaganskiy were popular among students. It was found out that young learners of Kharkiv also initiated the theatrical performances in the XIXth century. So, the pupils of Kharkiv gymnasium organized amateur performances in their institution.

Key words: theatre, national consciousness, young learners, Slobidska Ukraine.

УДК 371.78

Мачнева О.М.

ГІГІЄНІЧНІ НОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОВІДНИХ УЧЕНИХ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У даній роботі висвітлені результати наукових досліджень гігієнічних норм навчання, що проводилися провідними вченими у галузі шкільної гігієни в середині ХХ століття, проаналізовано стан гігієнічної науки у цей історичний період.

Ключеві слова: шкільна гігієна, гігієнічні норми навчання, наукові дослідження.

Гігієнічна наука у нашій країні розвивалася шляхами відмінними від західної моделі. Російський напрям у гігієні з часів О. П. Доброславіна, Ф. Ф. Ерісмана і В. Г. Хлопіна характеризувався соціальною спрямованістю гігієнічних досліджень, науковим обґрунтуванням гігієнічних заходів, органічним зв'язком лабораторного експерименту з практикою.

Для вивчення та обґрунтування проблеми розвитку шкільної гігієни в середині ХХ століття, на наш погляд, доцільно розглянути та проаналізувати джерела медичної, педагогічної та історичної літератури, де розкрито результати досліджень провідних учених

у галузі шкільної гігієни. Це дасть підстави стверджувати, що проблема формування гігієнічних норм шкільної гігієни була вкрай актуальною у зазначений період.

Мета роботи – висвітлення та аналіз наукових досліджень, проведених у галузі шкільної гігієни у середині ХХ століття.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Вивчити та проаналізувати наукові дослідження провідних вчених середини ХХ століття в галузі шкільної гігієни.

2. Розкрити вплив встановлених гігієнічних норм навчання на формування гігієнічних навичок у дітей, заснованих на психолого-педагогічних та медико-гігієнічних аспектах виховання цього історичного періоду.

3. Дати аналіз стану гігієнічної науки у середині ХХ століття.

Санітарна освіта дітей, підлітків та їх батьків, особливо в школі і через школу, була одним із помітних явищ і у дореволюційному російському громадському житті. М.І. Пирогов, В.Ф. Одоєвський, М.І. Тезяков, Ф.Ф. Ерісман та інші представники вітчизняної прогресивної медицини та педагогіки приділяли велику увагу різним питанням гігієнічного виховання підростаючого покоління. Проте справжній розвиток гігієнічного навчання і виховання дітей у нашій країні набуло після революції. Саме у цей час розпочалися розробки науково обґрунтованої системи, що охоплювала всі вікові групи, в країні були створені передумови для широкого здійснення оздоровчих заходів. Саме до цього періоду розвитку радянської гігієнічної науки належить виділення в якості самостійних дисциплін соціальної гігієни, гігієни праці (промислової), шкільної, військової, гігієни харчування та ін.

Однак критичний аналіз стану гігієнічної науки, проведений у 1948 році дійсним членом Академії медичних наук СРСР професором Ф.Г. Кротковим, показав, що відхід від загальної гігієни був шкідливим для розвитку вітчизняної науки. На його думку, виділення ряду галузей гігієни у самостійні дисципліни було передчасним. Професор Ф.Г. Кротков вважав, що це призвело до того, що у країні не виявилось осіб та установ, зайнятих розробкою питань гігієнічної теорії, без якої не могла розвиватися жодна наукова дисципліна в області гігієни [3, с. 4].

Незаперечно, що для шкільної гігієни, як і для інших гігієнічних дисциплін, головне значення у цей історичний період набула теоретична розробка найважливіших розділів гігієнічної науки з урахуванням перспектив її розвитку. Теоретичні концепції гігієнічного характеру мали на увазі не тільки вимоги сьогодення, а й більш віддалену перспективу розвитку науки. Словом, шкільна гігієна повинна була створювати теоретичну базу у розробці провідних гігієнічних проблем. Практичне здійснення цих теоретичних робіт повинно було забезпечуватися діяльністю відділів шкільної гігієни при численних гігієнічних інститутах і лабораторіях галузевого призначення [3, с. 8]. Вивчення розвитку гігієнічного навчання дітей і підлітків мало не лише історичний інтерес, а й дозволяло визначити передумови для подальшого прогнозування і планування цієї діяльності.

До 30 – 40-х років відносяться перші дослідження з вивчення санітарної грамотності батьків, гігієнічних знань і поведінки школярів [1; 2; 4; 5], Тривалий час представляли великий інтерес отримані І. І. Мільманом дані про гігієнічну грамотність і навички 553 московських школярів. Аналіз результатів дослідження показав гарні знання правил надання першої допомоги (позитивні оцінки в окремих групах до 80 – 100%). Це пояснювалося майже стовідсотковим охопленням школярів навчанням надання першої допомоги. Разом із тим автор зазначав досить низьку санітарну грамотність відносно загартування, оздоровчого значення фізичної культури, шкоду куріння і алкоголю. [4, с. 142 – 143].

Характерно, що рівень гігієнічних знань школярів І. І. Мільман, у першу чергу пов'язував з наявністю того чи іншого питання у шкільних програмах, гігієнічною підготовленістю педагогів, позакласною санітарною освітою, санітарним станом шкіл та гігієнічною роботою з батьками школярів [4, с. 142 – 143; 5, с. 207 – 212].

Робота І. І. Мільмана характерна для досліджень 30 – 50-х років. Найбільш істотною рисою цієї праці було велике число осіб, за якими спостерігали і різносторонній підхід до аналізу отриманих даних.

Автори досліджень прагнули якомога швидше використати на практиці отримані результати шляхом вдосконалення шкільних програм, створення інструктивних записок, що вміщували у собі керівні вказівки, розроблення методичних та наочних матеріалів.

Дослідницькі роботи того часу ставили своєю метою виявити гігієнічні знання і навички з широкого кола питань. Поглиблених досліджень гігієнічної поведінки на малих групах з вивченням мотивації не проводилося. Розробки практичних питань мали поодинокий характер і широко не висвітлювалися у фахових виданнях.

Велика увага приділялася питанням організації навчально-вихованого процесу. Одна з таких проблем, яка вирішувалася б на науковому рівні, була проблема забезпечення природним освітленням шкільних приміщень.

Перед архітекторами та будівельниками шкіл у середині минулого століття було поставлене завдання: створити проект навчального приміщення, розташувавши джерело світла так, щоб робоче місце було задовільно освітлено. Робилося багато спроб вирішити цю важку задачу. [2, с.16 –17].

Ернест Травень, Шютте та інші спробували вирішити поставлене завдання. Ними було побудовано кілька шкіл на території Радянського Союзу. На підставі декількох поставлених дослідів на експериментальному класі, збудованому за цією системою, вчені-архітектори довели, що якщо світло падає з одного боку і також присутня відносна невелика кількість світла з протилежної сторони, то освітлення у всіх місцях даного приміщення виходить достатньо рівномірним, а тіні не заважають роботі [7, с.38].

У 1936 році Відділом шкільної гігієни Українського науково-дослідницького інституту ОЗДП (м. Харків) почали проводити практичне дослідження, у ході якого була дана гігієнічна оцінка двосторонньому природному освітленню шкільних приміщень, побудованих за проектом архітектора Шютте у м. Харкові, який, працюючи у СРСР, намагався впровадити свою ідею у загальне шкільне будівництво.

Питання штучного та природного освітлення шкільних приміщень широко вивчалися, удосконалювалися та впроваджувалися у практику навчальних закладів, а науковці, які займалися цими проблемами мали передові погляди на питання гігієни навчання та виховання підростаючого покоління, надаючи вірні гігієнічні поради і займаючи передову прогресивну позицію.

У 1949 році відділом гігієни дитинства Ленінградського педіатричного науково-дослідного інституту також проводилися дослідження з питання щодо забезпечення гігієнічних умов освітлення шкіл. Підтверджуючи істину, що гарне штучне освітлення має для класних кімнат величезне гігієнічне значення, вченими була винайдена нова освітлювальна арматура для навчальних закладів [2, с. 76].

До цього питання ще багато разів зверталися і інші дослідники. Так, у Харківському педагогічному інституті на початку 70-х років вивчався оптимальний режим освітлення. Було виявлено перевагу природного освітлення, при якому забезпечувався зоровий зв'язок із зовнішнім світом, що дозволяло рекомендувати під час навчального процесу, особливо у шкільних майстернях, широке використання природного освітлення у поєднанні зі штучним "денним" світлом [2, с. 39].

Разом із питанням освітлення навчальних закладів розглядалися й інші проблеми шкільної гігієни. Так, у 30-60 роках ХХ століття вітчизняні дослідники значну увагу приділяли поліграфічному оформленню книг [5, с. 223 – 224]. Офтальмологи та гігієністи, відзначаючи зростання короткозорості у школярів, пов'язували його з цілою низкою чинників, серед яких вказували на низьку якість шкільних підручників та дитячих книг. Тому гігієнічні рекомендації щодо підручників, дитячих книжок та інших навчальних посібників створювалися з метою впровадження найбільш сприятливих умов для зорової роботи, охорони зору учнів [5, с. 231].

У 1949 році відділом гігієни дитинства Ленінградського науково-дослідного санітарно-гігієнічного інституту були проведені дослідження щодо впливу якості дитячих книг та шкільних підручників на швидкість читання школяра. Під час проведення дослідів перед ученими постала мета визначити вплив різних складових частин книги – шрифту, набору, друку, якості паперу – на стомлення школяра у процесі читання. Розв'язання цієї задачі дозволило встановити гігієнічні норми для оцінки дитячих книжок та шкільних підручників.

По закінченню цих дослідів, учені спробували проаналізувати всі отримані результати, з'ясувати ступінь впливу різних гігієнічних ознак на швидкість читання і дати їм порівняльну оцінку. На першому місці за впливом на швидкість читання і стомлюваність очей поставили білизну паперу. На другому – контрастність друку, тобто насиченість типографічної фарби чорним пігментом. На третьому місці опинилася довжина рядків у наборі. Величина шрифту, яка за висновками гігієністів, завжди стояла на першому місці, виявилася на четвертій позиції [5, с. 242].

На початку 60-х років ученими Білоруського науково-дослідного санітарно-гігієнічного інституту м. Мінська були проведені дослідження 40 підручників, виданих Учпедгизами РРФСР і БРСР. У результаті цих досліджень були виявлені деякі суттєві недоліки. Замість простого шкільного шрифту широко використовувався літературний шрифт. Нерідко зменшувалася висота букв, збільшувалася довжина рядків, скорочувався розмір полів. Половина досліджуваних підручників була видрукувана з меншим інтерліньяжем і одна чверть – з замалим інтервалом між словами у рядку. Це особливо характерно було для підручників, виданих у Білорусії. Іноді зустрічалися занадто дрібні й нерозбірливі малюнки. Збільшувалося і навантаження на зорові аналізатори дітей за рахунок недостатньої контрастності друку, поганої якості паперу – шорсткості, сірого відтінку, різних сторонніх включень тощо [5, с. 197].

Зустрічалися малюнки і тексти, неузгодженні з вимогами санітарно-гігієнічного режиму (затемнення класів деревами, квітами, щільними фіранками, неохайні зачіски дітей, зображення портфелів замість ранців тощо). [5, с. 198].

Серйозним порушенням з гігієнічної точки зору був завищений обсяг, розмір і формат окремих досліджуваних зразків, а також зайва вага деяких підручників.

Про виявлені недоліки було повідомлено відповідним організаціям. У результаті чого видавництвами були переглянуті норми друку шкільних підручників. Вибірковий аналіз підручників, виданих у 1964 – 1965 рр., показав, що більшість виявлених раніше недоліків усунені [5, с. 251].

У 1971 – 1972 навчальному році відбувся перехід початкової школи на трирічне навчання за новими програмами та підручниками, у яких особлива увага приділялася проблемі взаємозв'язку навчання і розвитку молодших школярів. Введення нових програм і підручників призвели до збільшення навчального навантаження та інтенсивності роботи школярів початкових класів. Це викликало необхідність посилити педагогічний і гігієнічний контроль за правильним дозуванням класних і домашніх завдань. Звідси виникла потреба проаналізувати доцільність розмірів окремих підручників і ступінь труднощів тих завдань, що ставилися перед дітьми.

Дослідженню піддалися підручники для початкової школи, випущені педагогічними видавництвами Мінська, Києва і Москви у 1971 р. Результати досліджень були зіставлені з даними 1961 року. Виявлена виразно виражена тенденція збільшення підручників для 1-3-х класів за кількістю сторінок, тобто за обсягом матеріалу.

За 50 – 60 ті роки зріс обсяг всіх без винятку підручників початкових класів шкіл Білорусії, України та Російської Федерації. Однак це збільшення відбувалося нерівномірно. Розмір підручників, виданих московським видавництвом, збільшився в середньому на 32,4 сторінки, або на 17,9%, українським видавництвом – на 33,1 сторінки, або на 18,3%. У той же час розмір підручників для 1-3 класів, виданих мінським видавництвом, виріс у середньому на 52,6 сторінки, або на 32,3%, тобто майже вдвічі у порівнянні з книгами московських і

київських видань. Більшість підручників виданих у 1971 році у Білорусії перевищувало за обсягом аналогічні підручники для початкових шкіл Москви і Києва. Наприклад, у 2-му класі шкіл БССР на вивчення російської мови навчальним планом відводилося набагато менше годин, ніж у школах РРФСР і УРСР, а підручник російської мови для білоруських шкіл за обсягом значно перевищував аналогічні видання для українських шкіл і шкіл РРФСР [6].

За висновками вчених, аналіз шкільних підручників вимагав регулярного гігієнічного нагляду з точки зору їх оформлення, обсягу, ваги та змісту навчального матеріалу. Вагу підручників необхідно було зменшити, а портфелі слід замінити ранцями, хоча б у молодших класах.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що вже на початку 50-х років ХХ століття майбутнє шкільної гігієни у СРСР не можна було уявити без широкого розгортання експериментальної роботи. Глибокі наукові дослідження з використанням сучасних методів хімії, фізики, мікробіології реалізовувалися у гігієнічну практику. На думку деяких провідних учених-гігієністів середини ХХ століття було помилкою зводити експериментальну діяльність у галузі шкільної гігієни тільки до лабораторних досліджень. Не можна було забувати і про те, що погіршення зору дітей, порушення постави, захворювання шлунково-кишкового тракту, нервової системи та інші хронічні недуги носили не тільки клінічний характер, але були і гігієнічними проблемами. Отже, експеримент повинен був вийти зі стін лабораторії, охопити більше коло питань та ширше поле спостереження. Більшість цих проблем вирішувалося лише в експедиційному порядку. У ряді випадків проводилися санітарні обстеження і майже завжди був необхідний санітарно-статистичний аналіз даних, що стосувався патології колективу школярів. Шкільна гігієна за своєю природою ставала комплексною наукою і ця особливість гігієнічної науки вимагала використання різноманітних методів експериментального дослідження.

Аналіз станів гігієнічної науки у 50-ті роки показав, що гігієнічні кадри були підготовлені для вирішення таких завдань. Але вони потребували компетентного наукового керівництва, методичної допомоги та лабораторного оснащення, яке було занадто застарілим. Перед представниками шкільної гігієни було поставлено завдання – оновити лабораторний інвентар, привести його у відповідність до вимог сучасної науки. У наступних статтях плануємо дати розгорнений аналіз тому, як вирішувалися ці завдання протягом наступних років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ауслендер Л. Б. Санитарно-гигиеническая квалификация воспитателей дошкольных детских домов и система ее повышения: дис. ... канд. пед. наук. – М., 1948. – 177 с.
2. Вейнберг В.Б. Естественное освещение школ: Гос. изд-во литературы по строительству и архитектуре, Ленингр. отд-ние, 1951. – 174 с.
3. Кротков Ф. Г. Состояние гигиенической науки, ее методы и задачи. Из доклада на 4 сессии отделения гигиены, эпидемиологии и микробиологии Академии медицинских наук СССР // Гигиена и санитария. – 1948. – №9. – С. 1-18.
4. Мильман И. И. Санитарно-просветительная работа в школах Москвы // В сб.: Санитарная культура. Вып. 1. – М., Моск. ин-т санитарной культуры, 1931. – С. 142-143.
5. Мильман И. И. Санитарное просвещение в советской школе // В сб. : Очерки по истории санитарного просвещения. – М., ЦНИИ сан. просвещения, 1960. – С. 190 – 254.
6. Нимен Л. Б. Гигиеническое воспитание и образование в школе. – М., Ин-т сан. просвещ., 1947. – С. 68-71.
7. Щодро А.Ю. Гигиеническая оценка двустороннего естественного освещения школьных помещений // Гигиена и санитария. – 1936. – №9. – С. 37 – 45.

Мачнева О.Н.

*ГИГИЕНИЧЕСКИЕ НОРМЫ ОБУЧЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ВЕДУЩИХ УЧЕНЫХ СРЕДИНЫ XX СТОЛЕТИЯ*

В данной работе освещены результаты научных исследований гигиенических норм обучения, которые проводились ведущими учеными в области школьной гигиены в середине XX века, дан анализ состоянию гигиенической науки в этот исторический период.

Ключевые слова: школьная гигиена, гигиенические нормы обучения, научные исследования.

Machneva O.M.

*HYGIENIC STANDARDS OF TRAINING AS THE OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF
LEADING SCIENTISTS IN THE MIDDLE OF THE XX CENTURY*

This article has shown the results of scientific researches hygienic standards of training which were conducted by leading scientists in the field of school hygiene in the middle of the XX century. And of course, it was analyzed the state of the hygienic science in this historical period.

Key words: school hygiene, hygienic standards of training, scientific researches.

УДК 37.013:374:796

Німич Г.М.

***ІСТОРИЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ
НА ПОЧАТКУ 70-Х РР. XX СТ.***

Стаття присвячена історії становлення та розвитку діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування. Дана стаття розкриває діяльність позашкільних навчальних закладів на прикладі дитячо-юнацьких спортивних шкіл на початку 70-х років XX ст. Окремим напрямом висвітлено особливості організації виховної та спортивної роботи, нормативно-правової бази тощо в позашкільних навчальних закладах означеного періоду.

Ключові слова: дитячо-юнацька спортивна школа, учбова група, комплектування, педагогічна рада, тренер-викладач.

Аналіз науково-педагогічної, історико-педагогічної літератури дає змогу говорити про необхідність і актуальну потребу ґрунтовного і всебічного вивчення історії розвитку та становлення позашкільного навчання у сфері спортивного спрямування в нашій державі задля усвідомлення досвіду минулого та осмислення шляхів сучасного розвитку спортивних закладів позашкільного напрямку. Процес формування духовного і фізичного здоров'я підростаючого покоління розкривається в працях М.Н. Булатової, Н.В. Жмарьова, А.П. Матвєєва, В.М. Платонова та ін.; соціально-педагогічні аспекти формування особистості розглядають А.А. Пермякова, Т.І. Сущенко, В.І. Туташинський та ін. Вчені доходять висновку, що система фізичного виховання повинна перебувати в процесі постійного вдосконалення, адже від цього залежить рівень здоров'я нації.

Загальновідомим є факт, що фізичне виховання є одним із феноменів, що супроводжує людину впродовж усього життя. Значення його впливу на особистість, багатоаспектність і проблемність зумовлюють безліч підходів до дослідження сфер фізичного та спортивного спрямування, зокрема і до діяльності позашкільних навчальних закладів такого профілю.

Метою нашої наукової розвідки є розглянути особливості становлення та розвитку діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування на прикладі дитячо-юнацьких спортивних шкіл на початку 70-х років XX ст.